

Van speciaal naar regulier onderwijs

Een vragenlijstonderzoek naar de praktijkervaringen van scholen met de terugplaatsing van leerlingen uit het (voortgezet) speciaal onderwijs cluster 4 naar regulier onderwijs

's-Hertogenbosch: KPC Groep, in opdracht van het ministerie van OCW
Oktober 2013

Maartje Reitsma
Linda Sontag
Aleid Schipper
Cees de Wit

INHOUD

1	Inleiding	3
2	Methode	5
3	Resultaten	7
4	Samenvatting, discussie en conclusie	15

De invoering van passend onderwijs¹ als beleidsoperatie staat voor de deur. In dat kader krijgen de samenwerkingsverbanden primair onderwijs (po) en voortgezet onderwijs (vo) zorgplicht en zijn zij verantwoordelijk voor een adequate ondersteuning van leerlingen en de toedeling van middelen². De samenwerkingsverbanden krijgen veel ruimte om de toewijzing van de ondersteuning zelf in te vullen en hebben daarmee een instrument in handen om leerlingstromen binnen het samenwerkingsverband te beïnvloeden en de beschikbare middelen daar in te zetten waar ze het meest nodig zijn.

Vanuit de behoefte aan thuisnabij passend onderwijs, maar ook vanuit kostenooptpunt, is de verwachting dat plaatsing van leerlingen op het speciaal onderwijs³ steeds meer een tijdelijk karakter zal krijgen. Na de tijdelijke plaatsing gaat een leerling – zo mogelijk – weer terug naar het regulier onderwijs. Deze zogenoemde ‘terugplaatsing’ kan vanuit verschillende ‘speciale’ settings plaatsvinden. Gezien de enorm groei⁴ van het cluster 4 onderwijs⁵ is de verwachting dat de inspanningen er vooral op gericht zullen zijn om leerlingen uit deze groep na verloop van tijd weer terug te plaatsen in het regulier onderwijs. Verondersteld wordt dat de leerling na een tijdelijke plaatsing op het speciaal onderwijs (weer) kan participeren in de setting van het regulier onderwijs; wat overigens niet wil zeggen dat de leerling dan geen specifieke onderwijsbehoefte meer heeft. Het antwoord hierop zal in de reguliere groep of klas gestalte moeten krijgen.

Onderzoek naar condities voor terugplaatsing

In 2012 is in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (OCW) een onderzoeksproject gestart naar factoren die bijdragen aan een succesvolle terugplaatsing van leerlingen van speciaal onderwijs naar regulier onderwijs. De cluster 4 leerlingen staan in dit project centraal. Op verschillende manieren wordt onderzocht wat leerlingen, hun ouders, de scholen voor speciaal en regulier onderwijs en alle andere betrokkenen nodig hebben om de terugplaatsing succesvol te laten verlopen. Eén van de gehanteerde onderzoeksmethoden betreft een vragenlijstonderzoek, dat uitgevoerd is binnen het (voortgezet) speciaal én het regulier primair en voortgezet onderwijs. Hierin is gevraagd naar de dagelijkse praktijk rondom terugplaatsing.

Dit onderzoek draagt bij aan het beantwoorden van de overkoepelende onderzoeksvraag, te weten: ‘Wanneer spreken we – na plaatsing in het speciaal onderwijs – van een succesvolle terugplaatsing van leerlingen met ernstige gedragsproblemen op een school voor regulier onderwijs en onder welke condities kan deze succesvolle terugplaatsing gerealiseerd worden?’ Specifiek wordt er in het onderzoek gekeken naar de deelvraag: ‘Wat is er bekend over de praktijk van terugplaatsing van leerlingen vanuit het speciaal onderwijs cluster 4 naar het reguliere onderwijs?’.

---

¹ <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/passend-onderwijs>

² Beleidsbrief passend onderwijs, OCW, januari 2011

³ Om ingewikkelde constructies te voorkomen, verstaan we gemakshalve doorgaans onder speciaal onderwijs tevens het voortgezet speciaal onderwijs. In enkele situaties benoemen we het onderscheid tussen speciaal en voortgezet speciaal onderwijs wel expliciet.

⁴ <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/themas/onderwijs/publicaties/artikelen/archief/2011/2011-3527-wm.htm>

⁵ Onderwijs aan leerlingen met ernstige ontwikkelingsstoornissen; in de vragenlijst beperkt tot leerlingen met gedragsproblematiek.

Terugplaatsing

Onder terugplaatsing wordt in dit onderzoek verstaan: de plaatsing van leerlingen vanuit het speciaal onderwijs (so) of het voortgezet speciaal onderwijs (vso) binnen cluster 4 naar een reguliere school voor primair of voortgezet onderwijs of naar speciaal basisonderwijs (sbo), praktijkonderwijs (PrO) en leerwegondersteunend onderwijs (lwoo) in het voorbereidend middelbaar onderwijs (vmbo). In dit onderzoek wordt deze groep scholen waarnaar leerlingen worden teruggeplaatst soms collectief aangeduid als reguliere scholen. Doorstroom naar het middelbaar beroepsonderwijs (mbo) wordt niet meegenomen in dit onderzoek.

Vragenlijst

Voor het speciaal onderwijs en het regulier onderwijs zijn twee afzonderlijke, maar wel corresponderende vragenlijsten gemaakt. Deze gaan in op de dagelijkse praktijk van de terugplaatsing, de mogelijk speciale voorzieningen die getroffen zijn, het beleid van de school, de attitude en schoolcultuur ten aanzien van leerlingen met gedragsproblemen en mogelijke wettelijke obstakels om leerlingen uit het speciaal onderwijs terug te plaatsen.

De vragenlijsten zijn tot stand gekomen op basis van de literatuurstudie die aan het begin van dit project is uitgevoerd⁶. Daarnaast zijn de inzichten verwerkt uit diverse deelonderzoeken, waaronder twee expertmeetings en diverse gesprekken met leerlingen die reeds zijn teruggeplaatst⁷.

De vragenlijsten zijn geanalyseerd met behulp van SPSS (kwantitatieve data) en MaxQDA (kwalitatieve data).

Respondenten

De adressen van de scholen zijn ontvangen van DUO⁸. Door middel van een steekproef zijn 1.000 basisscholen (bao) met minimaal 50 leerlingen uitgenodigd om mee te doen aan het onderzoek.

Daarnaast is aan alle scholen voor speciaal basisonderwijs (sbo⁹) en alle scholen voor voortgezet onderwijs (vo) een deelnameverzoek verstuurd.

De vragenlijst voor het speciaal onderwijs is naar 321 so/vso-scholen (speciaal onderwijs / voortgezet speciaal onderwijs) gestuurd.

De vragenlijst is ter attentie van de directie gemaïld en zijn voor het grootste deel ingevuld door het management of door inhoudelijke experts, zoals orthopedagoog, intern begeleider of zorgcoördinator.

Hoewel de respons op de vragenlijst niet al te hoog is, zijn de absolute aantallen groot genoeg om een beeld te krijgen van de wijze waarop scholen te maken hebben met terugplaatsing (zie hiervoor tabel 1). Niet alle vragen zijn door alle respondenten beantwoord. Sommige vragen hebben bijvoorbeeld alleen betrekking op scholen die te maken hebben met leerlingen die teruggeplaatst zijn. Tevens hebben niet alle respondenten de vragenlijst volledig ingevuld. Het aantal respondenten fluctueert daardoor per vraag of onderdeel.

---

⁶ Sontag, L., Reitsma, M. & Schipper, A. (2012). Van speciaal naar regulier onderwijs. Kenmerken van succesvolle plaatsing van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften in het regulier onderwijs. 's-Hertogenbosch: KPC Groep www.speciaalgewoon.nl

⁷ www.speciaalgewoon.nl

⁸ DUO is de uitvoeringsorganisatie van de rijksoverheid voor het onderwijs.

⁹ Sbo is een speciale voorziening van het regulier primair onderwijs. Leerlingen uit het so kunnen dus ook teruggeplaatst worden naar het sbo.

Tabel 1 – Respons vragenlijst

onderwijssoort	type school	verstuurd	bruikbaar ingevuld	respons
regulier	bao (incl. sbo)	1.277	256	20%
	vo	1.023	205	20%
speciaal ¹⁰	cluster 2	321	23	42%
	cluster 3		58	
	cluster 4		54	

Alleen aan de so/vso cluster 4 scholen is gevraagd naar de grootte van de school. Er is een enorme variatie onder de scholen. De kleinste locatie bestaat uit 12 leerlingen en de grootste uit 1.113 leerlingen. De grootste groep (25 scholen) heeft tussen de 100 en de 200 leerlingen.

¹⁰ Uitsplitsing op voorhand naar alleen cluster 4 was niet mogelijk, waardoor er ook naar cluster 2 en cluster 3 scholen de vragenlijst is verzonden. Bij het starten van de vragenlijst voor het so/vso werd daarom gevraagd naar het type school. Indien de school geen speciaal onderwijs of geen cluster 4 onderwijs verzorgde, werd de vragenlijst beëindigd.

3 RESULTATEN

De praktijk van terugplaatsing

Prevalentie

In hoeverre hebben de reguliere scholen het afgelopen jaar te maken gehad met terugplaatsing van leerlingen uit het so of vso cluster 4? Ruim 28% van de scholen geeft aan dat zij hiermee te maken hebben gehad (zie Tabel 2). Wanneer dat uitgesplitst wordt naar de schoolsoort, valt op dat het basisonderwijs hier het minste mee te maken krijgt.

Tussen de schoolsoorten binnen het voortgezet onderwijs zijn verschillen waarneembaar. Bijna 80% van de scholen voor praktijkonderwijs krijgt te maken met leerlingen die van het so of vso komen. Ongeveer de helft van alle vmbo scholen heeft te maken met teruggeplaatste leerlingen. Op het vwo en de havo is dat ruim 40% (zie Tabel 3).

Over het algemeen gaat om het om kleine aantallen per jaar, meestal om één leerling.

Tabel 2 – Aantal reguliere scholen die het afgelopen jaar leerlingen opgenomen hebben uit het so/vso-cluster 4 (N = 461)

sector	totaal aantal scholen in het onderzoek	aantal scholen met teruggeplaatste leerling	%
po	256	31	12%
vo	205	99	48%

Tabel 3 – Aantal reguliere vo-scholen die het afgelopen jaar leerlingen opgenomen hebben uit het so/vso, uitgesplitst per sector

schoolsoort	aantal scholen ¹¹	aantal scholen met teruggeplaatste leerling	%
praktijkonderwijs	32	25	78%
vmbo beroepsgericht / gemengd	112	55	49%
vmbo-t	135	69	51%
havo	103	45	44%
vwo	100	43	43%

De reden van de terugplaatsing is verschillend. Het betreft met name een verzoek van het speciaal onderwijs in verband met het ontwikkelingsperspectief van de leerling of een verzoek van de ouders en/of de leerling zelf. In een derde van de terugplaatsingen (volgens het speciaal onderwijs) is de aanleiding het verstrijken van de indicatietermijn, waarbij een herindicatie niet nodig is.

Van de 54 reagerende scholen voor so en vso die cluster 4 onderwijs verzorgen, heeft ruim 96% te maken met leerlingen die zij terugplaatsen naar het regulier onderwijs. Zo'n 30% van de so/vso-scholen plaatsen

¹¹ Het totaal aantal scholen is groter dan het totaal dat deelgenomen heeft aan het onderzoek. Dat komt doordat scholen vaak meerdere schoolsoorten aanbieden.

jaarlijks minder dan 5 leerlingen terug naar het regulier onderwijs. In 35% van de scholen gaat het jaarlijks om 5 tot 10 leerlingen en de rest van de scholen plaatst jaarlijks meer dan 10 leerlingen terug. Aan de so/vso-scholen is tevens gevraagd op wiens initiatief de terugplaatsing tot stand is gekomen. Op ruim 70% van de scholen wordt jaarlijks door de Commissie van Begeleiding nagegaan of terugplaatsing mogelijk is. Maar ook ouders zijn een belangrijke initiator voor terugplaatsing.

Succesvolle terugplaatsing

Wat zeggen de respondenten over de mate van succes? In beide schooltypen zijn de reacties op terugplaatsing positief. Het speciaal onderwijs vindt 81% van de terugplaatsingen geslaagd. Voor het regulier onderwijs ligt dat iets lager, namelijk 77%. Zo'n 10% van de terugplaatsingen wordt als niet succesvol aangemerkt.

Sommige respondenten maken een verschil tussen terugplaatsing vanuit het so en terugplaatsing vanuit het vso. Zij geven aan dat de eerste groep succesvoller is en dat overstappen van so naar vso ook iets succesvoller is dan van so naar vo.

Het succes wordt door het regulier onderwijs voornamelijk afgemeten aan de positieve leerprestaties, het welbevinden van de leerling, de opname in de groep en de positieve sociaal-emotionele ontwikkeling van de leerling. Eén respondent verwoordt het als volgt: "Leerlingen voelen zich niet meer speciaal." Wanneer scholen voor speciaal onderwijs positief zijn over de terugplaatsing, dan bedoelen zij vaak dat de leerling de reguliere school met succes heeft afgerond (diploma of doorstroom naar regulier vervolgonderwijs). Succesvol kan in hun ogen ook verwijzen naar de succesvolle samenwerking tussen het speciaal en het regulier onderwijs.

Een kwart van de so/vso-scholen is op de hoogte van het succes van de teruggeplaatste leerling. Dit succes leiden zij af doordat er contact is met de reguliere school of zij baseren dit op het feit dat leerlingen niet teruggekeerd zijn naar het speciaal onderwijs.

Hoewel de meeste terugplaatsingen positief verlopen, hebben sommige scholen ook negatieve ervaringen. Het speciaal onderwijs loopt regelmatig aan tegen de visie en het aannamebeleid van de reguliere school. Zij vinden het moeilijk om een school te vinden voor hun leerling. Ook is de begeleiding op de reguliere school niet altijd voldoende. Sommige reguliere scholen 'klagen' over te complexe problematiek van leerlingen, de onvoldoende aansluiting van de context van de reguliere school bij de vraag en de mogelijkheden van de leerling en de onvoldoende overdracht van de school voor speciaal onderwijs naar de reguliere school.

Succesfactoren

Wat zijn volgens de respondenten de belangrijkste factoren die bijdragen aan een succesvolle terugplaatsing? Succes is niet toe te schrijven aan één factor. De respondenten van zowel het speciaal als het regulier onderwijs schrijven succesfactoren toe aan verschillende invloeden, waarbij er zelden sprake is van maar één factor. De factoren zijn onder te verdelen in zes domeinen, te weten: de leerling, de ouders, de relatie met de ouders / het gezin, de school voor speciaal onderwijs, de reguliere school en de overdracht / samenwerking tussen het speciaal en het regulier onderwijs.

Tabel 3 – Factoren die bijdragen aan een succesvolle terugplaatsing zoals genoemd door respectievelijk so/vso en regulier onderwijs¹²

factoren	so/vso n = 33	regulier n = 78
leerling	38	21
ouders / gezin	4	5
relatie ouders - school	1	7
school voor speciaal onderwijs	11	10
reguliere school	14	97
overdracht / samenwerking speciaal – regulier	27	42

Het so/vso schrijft het succes voornamelijk toe aan de leerling en in iets mindere mate aan de overdracht. Het regulier onderwijs vindt het succes met name afhankelijk van eveneens de overdracht, maar ook aan factoren binnen de eigen school. Zie Tabel 3.

Kijkend naar de leerling, dan blijkt dat het so/vso met name het gedrag en de werkhouding van de leerling belangrijk vindt. Het regulier onderwijs daarentegen kijkt naar de mate waarin de leerling in staat is zich aan te passen aan de nieuwe (drukkere en minder gestructureerde) omgeving. Zie Tabel 4.

Tabel 4 – Leerlingfactoren die bijdragen aan een succesvolle terugplaatsing, aantal keer genoemd

factoren	so/vso n = 33	regulier n = 78
algemene kenmerken van de leerling	1	3
acceptatie van de beperking	-	1
leren en intelligentie	6	3
gedrag	10	1
werkhouding en motivatie	8	3
zelfvertrouwen en zelfkennis	2	1
aanpassingsvermogen	3	7
problematiek leerling	1	2
sociale en emotionele ontwikkeling	6	-
welbevinden	1	-

Ouders dragen bij aan een succesvolle terugplaatsing. Met name hun betrokkenheid en inzet, maar ook de stabiliteit van het gezin worden gezien als essentieel in de ondersteuning voor hun kind.

De relatie tussen school en ouders, het partnerschap met ouders wordt tevens gezien als een belangrijke factor die bijdraagt aan succes.

Ook de school voor speciaal onderwijs draagt bij aan het succes van de terugplaatsing. De goede voorbereiding van de leerling en het inschatten van de mogelijkheden van deze leerling worden het meest genoemd.

De factoren op de reguliere school die bijdragen aan een succesvolle terugplaatsing zijn divers. Onderverdeling in zes subfactoren geeft iets meer inzicht. Zie tabel 5.

¹² Aantallen scholen variëren per vraag. Het betreft niet verplichte kwalitatieve vragen aan scholen die te maken hebben met terugplaatsing.

De subfactor 'schoolorganisatie en schoolklimaat' verwijst met name naar het belang van de facilitering voor mentoren en zorgcoördinatoren en de aandacht voor de samenstelling van de klas. Bij 'zorg en expertise' wordt de aanwezigheid van ambulante begeleiding veelvuldig genoemd.

Tabel 5 – Schoolfactoren regulier onderwijs die bijdragen aan een succesvolle terugplaatsing

factoren	so/vso n = 33	regulier n = 78
schoolorganisatie en schoolklimaat	4	27
visie en attitude	1	9
klassenmanagement	1	4
toegeruste docenten	-	12
individuele begeleiding van de leerling	2	14
zorg en expertise	6	31

Specifieke aanpassingen

Aan de reguliere scholen is gevraagd of zij specifieke aanpassingen hebben gecreëerd. Een kleine 30% van de scholen heeft niets aangepast. De meest genoemde aanpassingen zijn de inzet van ambulante begeleiding en de inzet op persoonlijke begeleiding van de leerling (zie Tabel 6.)

Tabel 6 – Aanpassingen binnen de reguliere school na komst van leerling uit so/vso (n = 82)

aanpassingen	aantal keren genoemd
geen aanpassing	22
warme overdracht	4
inzet schoolmaatschappelijk werk	2
instrumenten / protocollen	5
geen aanpassing vanwege PrO / sbo	5
versterken pedagogisch klimaat	2
time-out / opvang buiten de klas	7
speciale klas / groep / afdeling	10
inzet onderwijsassistent	2
(versterken) zorgstructuur	7
expertise in huis	16
samenwerking externe partners	2
(extra) leerlingbegeleiding	25
inzet AB (intern of via REC)	28

Terugplaatsingsbeleid van scholen

Prevalentie

Aan de respondenten is de vraag voorgelegd in hoeverre de terugplaatsing (vanuit so/vso) of de opname (binnen het regulier onderwijs) onderdeel uitmaakt van het schoolbeleid. Bij 39 van de 47 so/vso-scholen (83%) staat terugplaatsing expliciet op de agenda van de Commissie van Begeleiding.

Nog maar een klein percentage van de reguliere scholen heeft vastgelegd beleid rondom terugplaatsing / opname vanuit cluster 4. Scholen hebben wel werkafspraken op papier gezet of zij hanteren bepaalde gewoontes. Het so/vso is verder in het formuleren van beleid en het vastleggen van werkafspraken dan het regulier onderwijs. Zie tabel 7.

Tabel 7 – De mate waarin beleid / afspraken zijn gemaakt rondom terugplaatsing

beleid / afspraken	so/vso	%	regulier	%
	n = 43		n = 88	
terugplaatsingsbeleid is geformuleerd en vastgelegd	13	30%	8	9%
werkafspraken staan op papier	14	33%	15	17%
hanteren van bepaalde gewoontes	8	19%	27	31%
er wordt gewerkt aan het opstellen van beleid c.q. werkafspraken	3	7%	12	14%
geen van deze situaties is van toepassing	5	12%	26	30%

Het feit dat 30% van de reguliere scholen geen beleid, werkafspraken of gewoontes hanteert, ligt volgens respondenten gedeeltelijk aan de aard van de school. Op sbo- en vmbo-scholen met leerlingen met een lwoo-indicatie hebben leerlingen een beschikking. Sommige scholen geven aan dat zij afhankelijk zijn van die beschikking, waardoor zij beleid op terugplaatsing niet noodzakelijk achten. Andere voeren aan dat terugplaatsing altijd om maatwerk gaat, waardoor er geen beleid mogelijk is. Weer andere geven aan dat er door de school, of binnen het swv aan gewerkt wordt.

Inhoud van het beleid / werkafspraken

Om een beeld te krijgen van de inhoud van de beleidstukken / werkafspraken is gevraagd of bepaalde onderwerpen wel of niet onderdeel uitmaken van het beleidsstuk. Door de kwantitatieve wijze van vragen geven de antwoorden wel een beeld van de 'inhoudsopgave' van het beleidsstuk, maar zeggen zij niets over de kwaliteit en het gebruik ervan.

In tabel 8 is procentueel aangegeven hoeveel scholen een bepaald onderwerp opgenomen hebben in hun beleid c.q. werkafspraken. Een aantal zaken is opvallend. In de voorbereiding van de terugplaatsing lijkt het er op dat de afspraken voor veel scholen (nog) intern gericht zijn en dat afstemming van beleid binnen de regio en tussen het so-vso en het regulier onderwijs nog niet zoveel voorkomt (*afstemming tussen scholen / swv / externen*). Ook is de visie en de missie rondom terugplaatsing (nog) niet uitgekristalliseerd en heeft nog geen twee derde van de scholen aandacht voor de professionalisering van leraren.

De interne gerichtheid van de school komt ook tot uiting in de fase van de daadwerkelijke plaatsing; er is weinig tot geen contact tussen de reguliere school en de school van herkomst. Ook heeft nog maar de helft afspraken over de externe zorg en de financiering daarvan.

Tot slot lijkt de evaluatie van de terugplaatsing nog weinig aandacht te krijgen.

Tabel 8 – Inhoud van het beleid c.q. werkafspraken rondom terugplaatsing

aspecten van beleid / werkafspraken	so/vso n = 43	regulier n = 88
voorbereiding van de plaatsing	ja	ja
<i>afstemming tussen scholen / swv / externen</i>		
terugplaatsingsbeleid is afgestemd met de scholen voor regulier onderwijs / swv.	33%	n.v.t.
communicatie tussen speciaal en regulier onderwijs over de aanmelding	74%	84%
communicatie met zorgverleners over de aanmelding	n.v.t.	63%
afspraken met de regio over de aanmelding	n.v.t.	61%
<i>professionalisering leraren</i>		
competenties voor leraren	n.v.t.	58%
professionalisering voor personeel	n.v.t.	61%
<i>missie & visie</i>		
visie en missie rondom terugplaatsing	61%	50%
wijze waarop gezocht wordt naar een geschikte school	56%	n.v.t.
wijze waarop informatie wordt verstrekt	79%	70%
<i>afstemming ouders en leerlingen</i>		
rol van ouders en leerling bij overweging terugplaatsing	61%	n.v.t.
communicatie met ouders en leerling over de aanmelding	65%	86%
voorbereiding van de leerling op de nieuwe school	67%	77%
Mogelijke proefplaatsing	51%	57%
aspecten van beleid / werkafspraken	so / vso n = 43	regulier n = 88
daadwerkelijke plaatsing	ja	ja
<i>afstemming tussen scholen / swv / externen</i>		
begeleiding en ondersteuning vanuit so/vso of REC op reguliere school	72%	85%
contact tussen so/vso en regulier onderwijs na plaatsing	49%	35%
wie verantwoordelijk is voor contact met andere school	51%	66%
afspraken met externe zorgverleners en financiering	n.v.t.	52%
<i>interne afstemming</i>		
interne ondersteuningsstructuur	n.v.t.	90%
informereren van leraren / vakdocenten over onderwijsbehoefte leerling	n.v.t.	88%
<i>opvang leerling</i>		
kennismaking leerling op de nieuwe school	n.v.t.	73%
opvang leerling eerste schooldag	n.v.t.	73%
aspecten van beleid / werkafspraken	so / vso n = 43	regulier n = 88
voorzieningen	ja	ja
aanpassingen in het schoolgebouw	n.v.t.	46%
aanpassingen in het onderwijs	n.v.t.	74%
onderhouden van contact met ouders na terugplaatsing	37%	83%
wie verantwoordelijk is voor contact met ouders	49%	88%
aspecten van beleid / werkafspraken	so / vso n = 43	regulier n = 88
evaluatie van de plaatsing	ja	ja
extra monitoring van de teruggeplaatste leerling	n.v.t.	53%
wie verantwoordelijk is voor de evaluatie	61%	64%
evaluatiemomenten	47%	55%
wie aanwezig is bij de evaluatie	51%	67%
inhoud van de evaluatie	47%	n.v.t.

Beperkingen wettelijk kader

Als laatste is gevraagd naar de mogelijke beperkingen die scholen ervaren door het huidige wettelijke kader. De meeste scholen ervaren geen beperkingen. Waar wel sprake is van beperkingen, dan hebben die veelal te maken met de bekostiging of met problemen rondom de indicatiestelling (zie Tabel 9).

Tabel 9 – Beperkingen als gevolg van het wettelijk kader

beperkingen wettelijk kader	so/vso (n = 25)	regulier (n = 61)
geen beperkingen	15	38
regelgeving met betrekking tot symbiose	1	1
leerling niet terug willen nemen	1	
leerling pas uitschrijven na plaatsing op andere school		1
wachlijsten op het vso, bij niet geslaagde plaatsing		2
toestemming nodig van ouders		2
terugkeer garantie	2	
bezuinigingen vervoer	1	
indicatieproblemen	1	4
problemen met bekostiging	2	5
n.v.t.	4	8

Context van de reguliere scholen

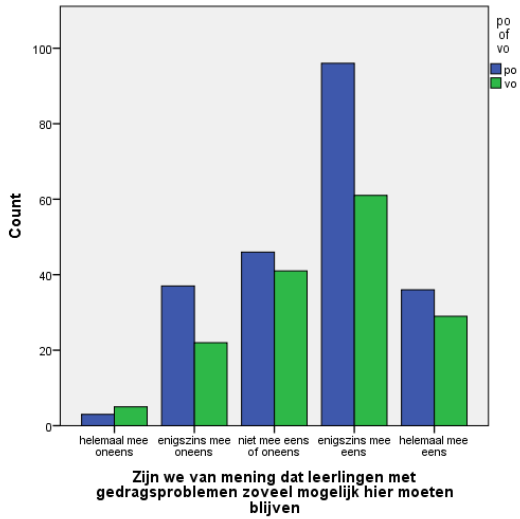
Aan de reguliere scholen zijn ten slotte nog 15 stellingen voorgelegd over de schoolcultuur en de attitude van het personeel ten aanzien van leerlingen met gedragsproblemen op school. In totaal hebben 376 respondenten (218 po / 158 vo) deze stellingen gewaardeerd. Waardering vond plaats op een vijfpuntsschaal van 'helemaal mee oneens' tot 'helemaal mee eens'.

Uit de reacties op de stellingen blijkt dat *de meeste scholen* de uitgangspunten van passend onderwijs onderschrijven. Het beleid is erop gericht om zo weinig mogelijk leerlingen met gedragsproblemen naar het speciaal onderwijs te verwijzen. De ondersteuning van leerlingen met gedragsproblemen wordt beschouwd als een gezamenlijke verantwoordelijkheid van al het personeel. Collega's overleggen onderling over leerlingen met gedragsproblemen en collega's vragen elkaar advies over de aanpak.

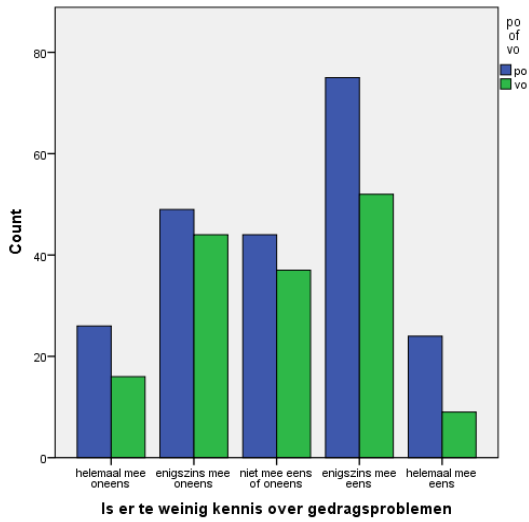
In iets mindere mate zijn leerlingen met gedragsproblemen uit het speciaal onderwijs in principe welkom. De ondersteuning voor leerlingen met gedragsproblemen is een speerpunt. Men heeft een duidelijke visie op het bieden van extra ondersteuning aan leerlingen met gedragsproblemen en er zijn voldoende mogelijkheden om leerlingen met gedragsproblemen te bespreken.

Een aantal stellingen leverden een *grote spreiding op*. Figuur 1 laat zien dat de meningen verdeeld zijn over de stelling dat leerlingen met gedragsproblemen zoveel mogelijk op school moeten blijven. Tevens zijn sommige scholen van mening dat er te weinig kennis is op school over gedragsproblemen. Zie figuur 2.

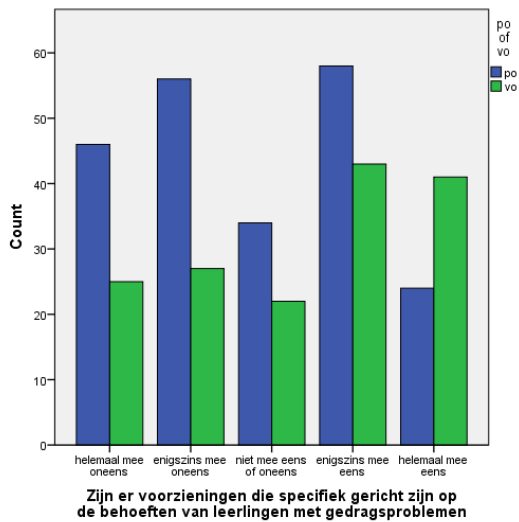
Ook zijn er grote verschillen in hoeverre er voorzieningen beschikbaar zijn die gericht zijn op de behoeften van leerlingen met gedragsproblemen (figuur 3). De procedures op het gebied van extra ondersteuning van leerlingen met gedragsproblemen zijn niet voor alle scholen helder. En er wordt bij de procedures op het gebied van extra ondersteuning van leerlingen met gedragsproblemen niet op alle scholen gebruik gemaakt van vaste protocollen en documenten.

Figuur 1

Figuur 2

Figuur 3

4 SAMENVATTING, DISCUSSIE EN CONCLUSIE

Samenvattend kunnen we stellen dat terugplaatsing nog weinig voor komt. Nog maar 12% van de basisscholen heeft het afgelopen jaar te maken gehad met een leerling die teruggeplaatst is uit het speciaal onderwijs cluster 4. Het voortgezet onderwijs heeft er meer mee te maken, maar dat varieert per schoolsoort. Vier vijfde van de scholen voor praktijkonderwijs neemt één of meer leerlingen op uit het vso. Voor havo en vwo geldt dat voor ruim 40% van de scholen. Over het algemeen gaat het om kleine aantallen leerlingen per school.

Bijna alle so/vso-scholen hebben te maken met leerlingen die worden teruggeplaatst, maar ook hier betreft het een kleine groep.

Onder een succesvolle terugplaatsing wordt met name verstaan 'het succesvol afronden van de opleiding', maar ook wordt er verwezen naar het 'welbevinden' en de 'sociaal-emotionele ontwikkeling' van de leerling.

De meeste terugplaatsingen (circa 80%) worden als (zeer) succesvol ervaren. Zo'n 10% is niet geslaagd. Bepalend voor dit succes is niet één factor, maar een combinatie van factoren. Leerling, ouders / gezin, school voor speciaal onderwijs, reguliere school, overdracht / samenwerking tussen speciaal en regulier onderwijs, de relatie van de school met de ouders; alle factoren spelen mee. Dit is een bevestiging van het onderzoeksresultaat van de literatuurstudie, waarin gesteld wordt dat er niet één aanpak is die in elke situatie voor elke leerling werkt. Het gaat om een complex geheel van werkzame factoren binnen de verschillende systemen van het ecologisch model¹³.

Het speciaal onderwijs legt de nadruk bij succesvolle terugplaatsingen op de leerling én de overdracht naar het regulier onderwijs. Het regulier onderwijs kijkt ook naar de leerling, maar meer nog naar de overdracht vanuit het speciaal onderwijs en de mogelijkheden op de eigen school.

Aanpassingen op de reguliere school zijn voornamelijk individueel gericht, te weten: de inzet van AB en de inzet op individuele begeleiding van de leerling. Zo'n 30% van de reguliere scholen heeft geen aanpassingen gedaan.

Op so/vso-scholen heeft men vaker beleid en werkafspraken vastgelegd dan in het regulier onderwijs.

Dat is niet onlogisch, gezien het feit dat de Commissie van Begeleiding op het so/vso de wettelijke taak heeft om na afloop van de indicatie na te gaan of de leerling terug kan naar het regulier onderwijs.

Op zo'n 30% van de reguliere scholen die leerlingen opnemen uit het cluster 4 onderwijs is (nog) geen sprake van gewoontes, werkafspraken of beleid. Hierbij wordt aangegeven dat dit komt doordat de school met een beschikking te maken heeft (sbo / lwoo), dat het maatwerk betreft of dat het samenwerkingsverband hiermee bezig is.

Terugplaatsing van een leerling is tot nu toe een maatwerktraject op de scholen, waarbij er nog weinig visie geformuleerd is en waarbij afstemming voornamelijk intern gericht is. Een traject van terugplaatsing en de ontwikkeling van de leerling wordt beperkt (structureel) geëvalueerd.

Het regulier onderwijs is van mening dat het beleid erop gericht moet zijn om zo weinig mogelijk leerlingen met gedragsproblemen te verwijzen naar het speciaal onderwijs. De meningen zijn verdeeld als het gaat over 'leerlingen met gedragsproblemen zoveel mogelijk op hun eigen school houden'. Mogelijk draagt het gebrek aan kennis over gedragsproblemen en het gebrek aan speciale voorzieningen daar aan bij.

---

¹³ Sontag, L., Reitsma, M. & Schipper, A. (2012). Van speciaal naar regulier onderwijs. Kenmerken van succesvolle plaatsing van leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften in het regulier onderwijs. 's-Hertogenbosch: KPC Groep

Interpretatie en aanbevelingen

Het lijkt erop dat als er teruggeplaatst wordt het meestal goed gaat. Dit valt mogelijk te verklaren door een beperkt aantal leerlingen dat wordt teruggeplaatst. Er wordt alleen teruggeplaatst als er een hoge mate van succes wordt verwacht. Voorzichtigheid lijkt het devies; mogelijk worden ook alleen de 'besten' teruggeplaatst.

Het is de vraag hoe deze verklaarbare attitude (iedereen wil een leerling voor een teleurstelling behoeden) kan worden doorbroken. In het belang van thuisnabij passend onderwijs en het feit dat leerlingen zich in het regulier onderwijs minstens net zo positief ontwikkelen als in het speciaal onderwijs is terugplaatsing voor meer leerlingen aan te bevelen. Uit dit onderzoek blijkt dat niet de (beperking van de) leerling doorslaggevend is voor het succes, maar dat er sprake is van een stapeling van factoren. In die zin heeft het onderwijs zelf mogelijkheden om een succesvolle terugplaatsing te beïnvloeden. Op veel terreinen is nog winst te behalen.

Terugplaatsing is veelal maatwerk en komt weinig voor. Hierdoor is het moeilijk voor een school om expertise en ervaring op te bouwen. Leren met en van elkaar is hier meer dan op z'n plaats. Terugkoppelen van ervaringen levert informatie op voor beleid en aanpak voor volgende leerlingen. Het samenwerkingsverband kan een stimulerende rol spelen in dat uitwisselen van kennis en het collectief leren.

Tevens lijkt het erop dat communicatie en afstemming over terugplaatsing veelal intern gericht zijn. Juist samenwerking, afstemming en evaluatie met alle geledingen in en buiten de reguliere school (school voor speciaal onderwijs, ouders, externe begeleiding) zijn van wezenlijk belang om op het vlak van echt passend onderwijs meer mogelijkheden te realiseren voor leerlingen.

Ook al is terugplaatsing maatwerk of afhankelijk van een beschikking, het is toch goed om tenminste werkafspraken te hebben hoe er omgegaan wordt met de begeleiding van de leerling en hoe de samenwerking met ouders vorm krijgt. Een overstap van een leerling van so/vso naar regulier onderwijs is een grote overstap, die niet vanzelfsprekend is.

Ten slotte is het opvallend dat de rol van de leerling zelf, het gesprek met de leerling en zijn eigen inbreng nauwelijks genoemd worden in het proces van een succesvolle terugplaatsing. Inmiddels blijkt uit vervolgonderzoek, waarbij enkele leerlingen meer intensief gevolgd zijn tijdens hun overstap van speciaal naar regulier onderwijs, dat naast de relatie van de school met de ouders, ook de rol van de leerling zelf en hun relatie met de leraar en de school erg belangrijk zijn.

Voor tips kijk op de site: www.speciaalgewoon.nl.